

ניוועאָ אָדער ווייס ווי – אַ טשיקאַווע מעשה

Nivea eller vit som snö – en intressant historia

A bisl un a bisl...Lite om jiddisch 14

Vad jag vet finns det inte särskilt många låneord från ryskan i jiddisch. Det är dessutom svårt att avgränsa ryska ord från ukrainska och senare i sin tur polskan. Och att söka kunskap på nätet är heller ingen idé. Några ord tror jag dock kan tjäna som exempel på ett direkt ryskt inflytande: *ozere* (sjö), *osien* (höst), *murashke* (myra), *tseba-leven* (skämma bort). Frasen “*es geyt a regn, es geyt a shney*” är en direkt översättning från ryska. På polska säger man att regn och snö faller, precis som på svenska. På jiddisch heter det även *se regnt* eller *se shneyt* (det regnar, det snöar).

Vid Polens senaste delning 1795 tillföll merparten av de judiska bosättningsområdena det ryska riket, där man begränsade judarnas rätt att bosätta sig utanför dessa. Men administrationen var ju rysk och judarna flerspråkiga så jag tycker att det ryska inflytandet borde vara tydligare i jiddisch men så är det inte.

Jakob Weitzner

Kobi Weitzner ז"ל var en mångsidig och högt begåvad person. Det finns ett par barnböcker på jiddisch av honom utgivna i Sverige. Han medverkade också på ett jiddischseminarium i Stockholm bara något år innan han gick bort 2018.

Hans föräldrar var polska judar och härstammade båda från Galizien om jag minns rätt. Pappan tycks ha varit en orolig själ för Kobi växte upp på ett flertal ställen i världen, bland annat i Antwerpen, Israel och New York. I vuxen ålder valde han att bosätta sig i Warszawa, där han var litterär rådgivare i Jiddischteatern. Kobi var mycket språkbegåvad och pratade en icke oäven polska. Det var en ren njutning att lyssna till hans autentiska och mustiga jiddisch. Han hade doktorerat i teatervetenskap, han skrev och översatte böcker, var jiddischist och pedagog, skrev teaterpjäser, var redaktör för den tvåspråkiga *Ślowo Żydowskie/Dos Jidysze Wort* och var skribent och radiojournalist för *Forverts* i Polen.

I en av hans sista artiklar för den tidningen skrev han om en konstutställning i staden Gliwice med tavlor ur en viss Oscar Troplowitz samling. Denne var född 1863 i dåtida tyska Gleiwitz, son till en apotekare och själv med samma yrke. Han var en driftig karl, som 1890 köpte Hamburg-företaget Beiersdorf. Med skickliga medarbetare skapade

han läppbalsamet Labello och tandkrämen Pebeco, som blev stora artiklar. 1911 lyckades han tillsammans med kemisten Isaac Lifschütz och Paul Gerson Unna lösa problemet med att skapa en emulsion av fett och vatten. Med tillsats av glycerin och eucerit lyckades man skapa en formel för att göra huden smidig och samtidigt behålla fuktigheten. Krämen var vit och väldoftande och man valde att kalla den för Nivea från latinets *nivius*, snövit. Resten är som man brukar säga, historia.

Samtliga dessa herrar var judar och även styrelseordföranden i Beiersdorf, Willy Jacobsohn, född vid Östersjökusten i pommerska Stolp, idag Słupsk. Jacobsohn var en skicklig marknadsförare och skapade ett internationellt nät av filialer för Beiersdorf.

Efter Hitlers makttillträde 1933 flyttade Jacobsohn sin verksamhet till Holland och senare till Österrike men emigrerade till USA 1938. Troplowitz hade då varit död i 20 år. Firman drevs vidare under samma namn men utan att nämna de tidigare judiska ägarna och anställda.

Auschwitz Archive

Nu präglades reklamen av den tyska, blonda och ariska kvinnan, atletisk och naturlig: “Hudkrämen för hem och sport”. Men den förekom faktiskt aldrig i sammanhang med uniformer eller partisymboler.

Unna dog 1929 och Lifschütz 1938 så de hade turen att undslippa det som skulle komma ett par år senare.

Weitzner fortsätter i artikeln: “...Som vi vet var judarna tvungna att lämna ifrån sig allt de hade med sig redan vid ankomsten till Auschwitz. Den som besökt Auschwitz-muséet har sett berg av resväskor, glasögon, tandborstar, benproteser och mer och ännu mer.

Av alla de saker som offren lämnat efter sig gjorde det djupaste intrycket på mig just en liten burk. En blå, rund burk med ordet “Nivea” skrivet med vackra vita bokstäver precis som burken jag har hemma hos mig. En påminnelse om hur nära vi är den förstkräckliga tiden”.

När jag läste artikeln hajade jag till just när han beskriver sin känsla inför detta oansenliga föremål mitt ibland det andra, oerhörda. Jag kände igen det för det hade varit precis samma sak för mig en gång just där, plötsligt en hisnande och förfärlig känsla av insikt i det ofattbara.